

TÉVÉINTERJÚ CONSTANTIN DAICOVICIUVAL

Huszonöt évvel ezelőtt ismertem meg, azután számtalan „színes helyzetben“ látam, hallottam: ünnepi ülések díszelnökségében, a fölöttem lévő ágyon a hálókocsiban, féldombormű-portréban, amelyet rektorsága idején szereltetett az egyetem fő folyosójának falára — az elődeit ábrázoló portrék sorába; aztán hallottam tőle politikai vicceket és viharos, heves választási beszédeket: egyforma könnyedséggel mondta valamennyit... Nagyformátumú, sokféle elemből, öngúnnal és szenvedéllyel összeszerelt, európai látókörű, vidékien kedélyes, gyűlölni tudó, könnyen felejtő, érzelmes ember volt, aki teljes erőbevetéssel, nagy nekiveselkedéssel, jó humorral és ironiával végzett az életben mindent. Olyan modern és fiatalos volt, amilyen egy tizenkilencedik századbeli ember csak lehetett. Egyszer a munkáról, a szorgalom szükségességéről beszélgettünk, és jó példának föl-emlegettem egyik — akkor még fiatalnak vélt — „szakmai ismerősömet“. Felcsatant: „De fafejú, drága barátom; ismerem, fafejú; annyi tehetség sincs benne, amennyitől meggyűjthatnám a cigarettámat. Sose szerettem a bikapofájú ökröket; nem tudják, mi a jó, tehát nem is hiányzik nekik, tehát a szenvedőket sem értik meg, a boldogokat sem. Mi az, hogy szorgalmas? Gyűjti magának a szalmát! Rá kellene gyűjtani, hátha egyszer úgy istenigazából végre elordítja magát!“

Szerettem, mert bővérű, kedves, erős ember volt. Interjúmat vele a televízió magyar műsorának 1970 nyarán azért készítettem *Constantin Daicoviciu akadémikus és a romániai magyarság* címmel, mert tudtam: kevesen ismerik igazán és minden oldalról... Akkoriban forgott közszájon a vicc — állítólag ezt is maga gyártotta: „Pénzreform lesz, és a lej név is megváltozik. Egy dák egyenlő lesz 100 da(i)koviccsal...“ Célzás volt arra, hogy egész életét jórészt a dák—római múlt kutatásának szentelte. Szükséges volt azonban hangsúlyozni, hogy Daicoviciu akadémikus milyen közel állt a maga módján a romániai magyarsághoz, föl kellett tární, hogy érzelmeinek és kultúrájának milyen erős szálai kapcsolódtak hozzánk.

Az 1970. június 21-én közvetített interjú után — mondják — rengeteg csokorral csengettek be a kolozsvári virágkereskedések küldöncei az óvárba, a Daicoviciu-lakásra. Három évvel később, amikor az interjút újra közvetítette a televízió, a virágokat már csak a sírjára küldhették. Elvesztettük szellemi életünk egyik legérdekesebb alakját.

A magyar nyelven készült interjú hangszalagról lemásolt szövegét közlöm az alábbiakban.

— *Constantin Daicoviciu professzor, Románia történetének kiváló tudósa kiváló román hazafi, ugyanakkor igen jól ismeri a magyar nyelvet, a magyar népet, a magyar kultúrát, és becsülni és szeretni tudja a romániai magyarság legjobb értékeit. Ez volt a fő ok, ami miatt megzavartuk ebben a szobában, ahol ezelőtt ötven esztendővel kezdte el munkásságát 1921. március... hányadikán?*

— Március elsején.

— *Elöljáróban, tekintettel arra, hogy Daicoviciu professzor tudományos tevékenysége a történelemhez kapcsolódott ilyen szorosán, tekintettel arra, hogy éppen a történész az, akinek érdemi kötelessége*

Constantin
Daicoviciu
íróasztalánál

is jól ismerni a román népet és az együtt élő nemzetiségeket, beszélgesünk el talán ilyen címmel: Daicoviciu Constantin professzor, akadémikus és a romániai magyarság.

Bármennyire is cerebrális, racionális, az igazi nagy tudós ugyanakkor érzelmi ember is. Meg vagyok győződve róla látatlanban — mielőtt a kérdést feltenném —, hogy Daicoviciu professzor gyermekkorában és ifjúságában ilyen érzelmi mozzanatok, a magyarsághoz kapcsolódó érzelmi mozzanatok és emlékek meglehetősen nagy szerepet játszhattak. Hadd kérdezzem meg, milyen gyermekkori, ifjúkori emlékei kapcsolják a magyarsághoz?

— Először is azt hiszem, hogy illik elnézést kérnem hallgatóimtól, mert bár jól értem a magyar nyelvet és jól is ismerem, most is esetleg sok tévesen kiejtett vagy tévesen használt szót fognak az én beszédemben hallani. Hát ez így van. Nem beszélek már olyan gyakran magyarul, mint ahogy valaha beszéltem. És most térjek vissza a kérdésre. Emlékeim?! Érzelmeim?! Szerintem nem ember az, akinek nincsenek érzelmei. Vannak olyan emberek, akik ezeket az érzelmeket restellik és nem nyilvánítják, vagy nem beszélnek róla. Én nem tartozom ezek közé az emberek közé. Én bevallom — érzelmes ember vagyok, és az érzelem sok, nagyon sok szerepet játszott a tudományos kutatásaimban is, a tudományos írásaimban is.

De... közeledjünk most az ifjúságomhoz, a gyerekség éveibe. Hogyne emlékeznék például kis elemista koromból a kedves, jószágos tanítónőre. Kis barátom is volt, Pistának hívták, és ővele tanultam meg egy pár hónap alatt a magyar nyelvet. Hogyne emlékeznék teljes szívemből és hálaival azokra a jó tanárookra, akik tanítottak — vagy Lugoson, vagy Karánsebesen. Nem lehet, hogy ne említsem Schummer Szilárd professzoromat, az osztályfőnököt, akit ezelőtt egy pár évvel meg is látogattam Szombathelyen. Hogyne emlékeznék Borodnyi Gyulára, a híres és igazán neves indo-europénistára, akit ezelőtt tíz évvel vagy tizenöt évvel Debrecenben találtam. Vagy pedig az egyetemre! Nem lehet, hogy ne emlékez-

zek a tanárainkra és a tanulmányainkra. Két szemesztert csináltam magyarul az itteni kolozsvári egyetemen.

— ... Itt egy nyikorgó széken ülök. A nyikorgás azt juttatja eszembe, bizonyára nagyon régi lehet ez a szék. Professzor elvtárs, vajon kik ültek ezelőtt ötven évvel vagy régebben ezen a széken?

— Biztos, hogy ezen a nyikorgó széken még Pósta Béla, a híres erdélyi magyar archeológus ült. Na, azután a tanítványa, Roska Márton, Nagy István, Ferenczi, akiket mind jól ismertem és tanítóm voltak és jó kollaboránsaim... illetve most nem jut eszembe a név...

— Munkatárs.

— Igen, munkatársaim.

— Azt hiszem egyébként, hogy a múzeumban ma is, 1970-ben, igen sok fiatal magyar tudós dolgozik Önnel.

— Természetesen. Például itt van Ferenczi Sándornak, az én kollégámnak a fia. Kiváló, becsületes, szorgalmas és tudományosan igen-igen képzett archeológus. És itt van Bodor András, aki tanára az egyetemnek, de közösen dolgozunk itt mindenfélén, különösképpen a római korban, a római történelem doméniumában. Itt van például Bunta, itt van Pap Ferenc, és sokan-sokan vannak még a múzeumban és az intézetben is, akikkel együtt dolgozunk és együtt szorgalmaskodunk, kideríteni Erdély és Románia történetét.

— És mert az a kérdés merült fel, és mert az intézetben és a múzeumban dolgozó fiatal romániai magyar történészekről, tudósokról volt szó, engedje meg, professzor elvtárs, hogy idekapcsolva még egy kérdést föltegyek.

A romániai magyarság tudatának a kialakulásában kétségkívül pozitív fejlődést jelentett az a mélyebb megismerése a román történelemnek, amely gyakorlatilag az elmúlt évtizedekben zajlott le. Mi a véleménye: a nemzetiségi önismeret szempontjából milyen jelentősége van annak, hogy a romániai magyarság a saját, tehát a romániai magyarság történetét mélyebben, alaposabban megismerje?

— Először is önmagunkat ismerjük meg jól. Önmagunkat becsüljük meg — mit mondjak? — úgy, ahogy illik. Nem nagyítván a dolgot, de semmi esetre sem lekicsinyítve az érdemeinket. A másik pozíció, hogy ismerjük jól a más nemzetet is. Szóval, azt akarom mondani, hogy a románok ismerjék jól a saját történelmüket, de ismerjék a közösen élő, itt, egy hazában élő nemzetiségek történetét is. Mert csak egymást ismerve tudjuk aztán megbecsülni egymást, de tisztelni is. E nélkül az önismeret és közös ismeret nélkül lehetetlen volna a kollaborálás, az együttműködés hazánk felépítésében. A magyarok most jól ismerik a román történelmet, és mi, románok is jól ismerjük, merem mondani, mind jobban és jobban kezdjük megismerni az erdélyi magyarság történetét is: mit jelentett ez a magyarság ezer éven keresztül itt, Erdélyben. Szerintem nagyon fontos, hogy ne csak a magyarok tudják és ismerjék jól a román nyelvet, hanem — különösen a történészek részéről — várom és kötelezően elvárom, hogy ismerjék a magyar nyelvet is. Nem lehet Románia történetét Erdéllyel együtt ismerni vagy tanulmányozni anélkül,

hogy a magyar nyelvet ne ismerje valaki. Eltekintve persze ettől, ami szintén nagyon fontos, az irodalmat is. És meg kell ismerni a mi magyarjainkat is. És nemcsak az erdélyi irodalmat; általában a magyar irodalmat. Én, kérem szépen, eredetiben olvastam a magyar irodalmat, és ma is rajtakapom magam, hogy dúdoló magyar énekeket; szintén ma is tudom a rég betanult verseket. Mindenfélét. És különösen a klasszikus költőktől szavalok vagy mondok.

— *Kik a kedvenc klasszikus magyar költői, írói?*

— Hát, kérem, erre a kérdésre nagyon könnyen tudok válaszolni, mert már rég kiválasztottam őket. Először is Arany János, aztán itt van Vörösmarty. Vörösmarty nekem kedvenc költőm, amióta elővettem és megtanultam a Szózatot. Az első két sor, az első két strófa hát nekem is a patrióta, a hazafias szellememre, érzelmemre hatott. Ön ismeri egész biztosan, jobban mint én, azt, hogy: „Hazádnak rendületlenül légy híve ó, magyar!” Ez minden nemzetnek szól. És most talán még jobban érzem, hogy itt élünk együtt és itt éltünk együtt. Ez a föld, Románia, Erdéllyel együtt, minket áld, minket nevel és eltemet.

Kifelejtettem Petőfi Sándort, őt akartam utoljára hagyni, mert minden tekintetben ez a nagy világgöltő a forradalmi hangulatot, a revolucionáris szellemet plántálta nemcsak a magyarokba, hanem a többi szenvedőkbe is, az iga alatt szenvedőkbe, a nemzeti, a szociális iga alatt szenvedő nemzetekbe is.

— *Örömmel láttuk egyébként az Ön által vezetett Történelmi Múzeum anyagában Petőfi poharát, Bem kulacsát, borotválkozó készletét. Sok, rendkívül érdekes magyar anyagot, a romániai magyarság múltjára vonatkozó anyagot láttunk.*

— Örvendek, hogy a múzeumban észrevette, hogy ez a múzeum, amennyire csak lehet, amennyire csak lehetett, a közös életnek a megnyilvánulása. Láthatta a középkori Lapidáriumot, láthatta aztán a középkort, ott, ahol a magyarok nagy tetteiről, ahol a magyarság irodalmi, tudományos, szociális, gazdasági termékeiről jó, megfelelő képet ad. Biztosíthatom arról, hogy elejétől fogva így határoztunk és így láttuk jónak, hogy a kolozsvári Történelmi Múzeumba a közös életet, a románok, magyarok és németek életét és általuk fejlesztett kultúrát bemutassuk, hogy vívmányaik és a fejlődés megnyilvánuljon.

— *Szeretnénk megszólaltatni sorra azokat a neves román értelmiségieket, akik ismerik a magyar nyelvet, jól ismerik a magyar kultúrát, tehát mélyebben megértenek bennünket...*

Azt szeretném kérdezni, hogy az elmúlt évtizedek romániai magyar szellemi életéből kiket ismer, kiket becsül, kiket szeretett. Bár nem merek itt sokat mozgatni ezen az íróasztalon, mely immár ötven esztendeje a tudományos munka színtere — és főleg megbontani az egyensúlyt! —, de hátranyúlók, és látom itt Csehi Gyulának a Klió és Kalliopeját. Megnézném, dedikálva van. Igen.

— Latinul van dedikálva [itt a dedikáció latin szövege következik]. Amint látja, fölelevenítettük, illetve Csehi fölelevenítette a régi európai

és világ-kultúrnyelvet, a latint. Nagyon jól tudván, hogy nekem nagy *plácere-t*, tetszést szerzett ezzel. Hálás is vagyok neki.

— *Látom a Magyar Irodalom Történetét, Nagy Istvánnak az Oltyánok unokái című, románokról szóló rendkívül jó regényét. Látom Kazinczy Ferenc Válogatott munkáit.*

— Régi ismerőseim ezek. Kazinczy, a *Magyar Irodalom Története*... Felelevenítem megint a régi, a gimnáziumban tanult dolgokat. És most talán még jobban értem őket, mert marxista szellemben vannak írva.

— *Itt látom az asztalon Mikszáth A vén gazember és Kozsibrovski üzletet köt című kötetét. Szereti Ön Mikszáthot?*

— Mikszáth az én kedvenc író. Még gyermekkoromban ismertem, természetesen, és azok közé az írók közé tartozik, akiket nagy-nagy tetszéssel és passzióval olvasok.

— *Itt látom az asztalán az Utunk ma megjelent számát. Az első oldalon Bartalis János versét.*

— Cășei-en, Kosályban, az ásatások idején ismertem meg őt és egész családját, és nagyon sok kellemes órát töltöttünk együtt ebben a Szamos menti faluban. Most is Kolozsváron sokszor találkozunk. Verseiből is adott nekem egy-két kötetet.

— *Azt szeretném megkérdezni, professzor elvtárs, éveken át láttam Önt kávézni reggelente Fekete Mihállyal, ezzel a kitűnő színészünkkel. Régi barátság volt ez Fekete Mihállyal?*

— Nem is csoda, hogy olyan jó barátságban éltem Fekete Mihállyal, és a kávéházban egy-két órát töltöttünk. Nagyon-nagyon szimpatikus és, mondhatom, tanulságos órákat töltöttünk együtt, elbeszélgettünk minderről. Ahogy visszaemlékszem, már 1919—20 óta összeköttetésben voltam a Magyar Színházzal. Ismertem a nagy és híres Janovics Jenőt. Nemcsak őt, más színészeket is, természetesen. De nemcsak operettekbe, amik természetesen vonzottak, hanem híres nagy drámákba is, magyar és idegen drámákba. A magyar drámák közül a Bánk bán, Az ember tragédiája, Tájfün, amit — ha jól emlékszem — Molnár írt. Ezért mondom és ismétlem, hogy Fekete Mihállyal mi sok éven keresztül éppen ezeket az élményeket és a közös ismeretségeket tárgyaltuk. Hol komolyan, hol nevetve és ironizálva. A magyar színház persze most is még jobban vonz, amióta Bisztrai Mária az igazgató.

De nemcsak színészekkel voltam jó összeköttetésben. Hogy kezdjük és beszéljünk azokról, akik már nincsenek közöttünk. Itt van például Rezik Károly, a muzikológus, akit 1920 óta ismertem, ezelőtt 2—3 évvel halt meg. Ő vezetett be, amennyire engem be lehetett vezetni, a zenébe. Ami a most élő magyar tudósokat és magyar írókat illeti, hát Bartalis Jánoson kívül beszélhetnék Kós Károlyról, akivel szintén rég-régóta ismerjük egymást. És ahányszor csak találkoztunk, észrevettük, hogy tulajdonképpen egy úton járunk. A szabadság, a szociális szabadság s a

szocializmus felé. Hát persze, beszélnem kellene Jakóról, a történésről, beszélnem kellene Jancsóról stb., stb.

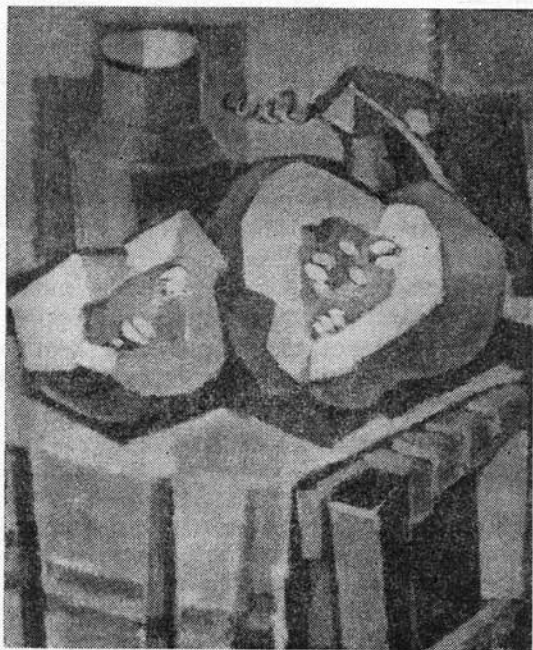
Zárjuk be talán ezt a beszélgetést a kívánsággal, hogy ahogy Franyó Zoltán sokat fordított románból magyarra, kívánatos volna, hogy még jobban ismerjük meg egymást, hogy a mi költőink és íróink fordításnak több, minél több művet, prózai és költészeti művet magyarból románra. Így a közös ismeretség, közös megismerés erősödik. És mivelhogy közösen ismerjük, jól ismerjük egymást, közösen is fogunk dolgozni, közösen fogjuk ezt a mi kedves hazánkat fölemelni arra a lépcsőre, amit megérdemel. És bezárnám ezt az egész beszélgetést, kedves kollega, kedves Bodor elvtárs, azzal, hogy legyünk hívek ehhez a hazához, úgy, ahogy Vörösmarty mondta valaha: „Itt élünk, itt dolgozunk és itt is halnunk kell.“

— *A Televízió mintegy egymillió-hétszáz ezres magyar közönségének nevében nagyon szépen köszönjük ezt a beszélgetést.*

— Szívesen, mert megfelelt egy lelki kívánságnak is, az én részemről.

*

Utóirat. — Megtartottam a szövegben a rögtönzés minden esetlegességét, olykor pongyolaságát; életem tulajdonképpen első tévéinterjúja volt a fenti; hiába újságíróskodtam e beszélgetést megelőzően több mint két évtizeden át, ez alig-alig készített elő a „szóbeli újságíróskodásra“; az írásbeliséghez közelítő stilizálást azonban ebben az esetben némileg hamisításnak éreztem volna... (B. P. megjegyzése.)

Mohi Sándor: Csendélet